

Sreča brez patenta

PETRA POGOREVC

Ekipa singapurskega televizijskega kanala, v celoti namenjenega predvajanju priljubljenih karaok, je leta 1996 na Japonskem izsledila moža po imenu Daisuke Inoue. V oddaji, ki jo je posnela z njim, se je razkrilo, da je bil dobrodušni in nasmejani Japonec tisti, ki je na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja izdelal prototip prve naprave za karaoke. Kot ne pretirano uspešen bobnar in vibrafonist se je preživljal s tem, da je v lokalih v živo spremljal goste, zlasti poslovneže, ki so se želeli po stresnih sestankih sprostiti s petjem. Ti priložnostni pevci so ga oboževali predvsem zaradi tega, ker naj bi znal svoje igranje tako spretno prilagoditi njihovim zmožnostim, da so celo tisti z najmanj posluha peli dosti bolje kot sicer.

Ker so ga vse pogosteje prosili za posnetke, ob katerih bi lahko prepevali doma, je začel razvijati posebno napravo. Dokončal jo je leta 1971, ko je bil star 31 let. Naprava, ki jo je poimenoval *Juke 8*, je bila nekakšen križanec med džuboksom in kasetarjem v velikosti majhnega televizorja. Inoue jo je opremil z mikrofonom, ojačevalcem in režo za kovance; da bi pel na matrico svoje najljubše pesmi, si moral v režo vstaviti kovanec za 100 jenov, kar naj bi bila takrat na Japonskem povprečna cena dveh kosil. Toda čeprav je *Juke 8* obveljal za prototip sodobnih sistemov za karaoke, Daisuke Inoue od izuma ni obogatel tako, kot bi lahko. Nikoli ga namreč ni patentiral. To je v nasprotju z njim storil filipinski izumitelj Roberto del Rosario, ki je patent lastne naprave prijavil leta 1975. Čeprav so karaoke kmalu postale globalen fenomen, javnost razmeroma dolgo ni izvedela, kdo jih je dejansko izumil.

Tri leta po odkritju singapurske televizijske ekipe so Daisukeja Inouea predstavili v reviji *Time*. Razglasili so ga za eno najvplivnejših azijskih osebnosti 20. stoletja in njegovo zgodbo predstavili širši javnosti. Šele takrat je na svoj rojstni dan prvič zapel ob spremljavi naprave, ki jo je izumil sam. Leta 2004 so mu v ZDA podelili satirično Ig Nobelovo nagrado za mir z obrazložitvijo, da je »ljudem ponudil čisto nov način, na katerega lahko tolerirajo drug drugega«, leta 2005 pa so doma na Japonskem o njem posneli celovečerni biografski film. Ko so ga novinarji spraševali, ali kdaj obžaluje zamujeno priložnost, da bi s karaokami obogatel, je vselej odgovoril, da ne. Njegovo življenje bi bilo namreč v tem primeru bistveno drugačno.

Kot danes tudi iz prve roke vemo malone vsi, so karaoke način zabave, pri katerem pojemo znane pesmi na zvočno matrico, njihova besedila pa se medtem izpisujejo na zaslonu; naš glas med petjem z različnimi zvočnimi efekti obdela mikrofoni, že odpeto besedilo pa se na zaslonu sproti obarva oziroma izginja. Na vprašanje, zakaj je ta preprosta zabava postala tako priljubljena v različnih kulturah po vsem svetu, nam delno odgovori njeno poimenovanje, ki seveda izvira iz japonščine. Izraz »karaoke« je sestavljenka iz besed *kara*, kar je skrajšano za *karappo* (»prazen«), in *oke*, kar je skrajšano za *okesutora* (»orkester«). V dobesednem prevodu bi šlo torej za »prazen orkester«, dejansko pa gre za matrico: glasba na posnetku je nujno brez vokalov, saj se s tem v pesmi ustvari praznina, ki kliče, da jo zapolnimo po svoje.

Bar s karaokami Jureta Novaka je umeščen na obrobje družbe v viziji človeške prihodnosti, v kateri želijo vladajoči enkrat za vselej obračunati z negativnimi presežki čustvovanja svojih podložnikov. Da bi se znebili jeze, obupa, strahu, zavisti, malodušja, sramu, žalosti in kar je še drugih takšnih nadležnih občutkov, ki posameznika zavirajo na poti v preobrazbo v bojda srečnega, če ne pa vsaj učinkovitega in s tem družbeno koristnega posameznika, je treba samo slediti oglasu korporacije Wormtech ter kupiti in pogoltniti – ogabnega Črva. V tem kontekstu postane bar s karaokami zadnje pribežališče maloštevilnih upornikov, ki ne pristajajo na tovrstno logiko uravnavanja posameznikove sreče. Klara, Peter in Timotej se vanj po eni strani zatekajo zato, da bi se začasno izmaknili pasivnemu nasilju naraščajoče očrvičene populacije, po drugi pa zaradi tega, da bi zapolnili praznino, ponovno aktivirali svoj glas, se zaslislali in s tem vzpostavili. V svoji mračni viziji prihodnosti se igra domiselno naveže na izvirni smisel karaok, a s pomenljivo razliko: pri tem, da bi se začutili kot suverene posameznike, ne gre več za iskanje sprostitev ali zabave, ampak za potrebo po preživetju.

»Ne trpeti, to je butasto, ampak čutiti,« pravi Peter, ko pojasnjuje, zakaj noče vzeti Črva in postati podoben očrvičeni večini izven oblazinjenih zidov bara s karaokami. »Pa misliti. Meni ne sme biti vseeno.« Peter je bil nekoč novinar, vendar je izgubil delo, ker je želel pisati tudi o neprijetnih, vendar tehtnih stvareh. Klara ima v nasprotju z njim službo, dom in družino. Z možem sta se odločila skupaj s sinom pogoltniti Črva, da otrok ne bi bil več drugačen od svojih vrstnikov. Koraka ni zmogla, zato je zdaj sama tudi doma, a še vedno okleva: »Strah me je. Če si potem ujet. Od znotraj.« Timotej je imel probleme z agresijo, ki jo zdaj usmerja nase: »Udari me. Moram to čutiti. Nekdo me mora. Oni se samo nasmihajo in umikajo.«

Popolno nasprotje Klare, Petra in Timoteja je v igri brezhibno urejena in komunikativno naravnana Režija. Od preostale trojice se razlikuje že po imenu, ki ni lastno, ampak izdaja njeno funkcijo. Po eni strani je Režija gostiteljica občinstva, ki mu s širokim nasmehom, podčrtanim z osebno izpovedjo, oglašuje in prodaja Črva, po drugi pa je usmerjevalka in komentatorica dogajanja v izoliranem baru s karaokami, ki je očitno vseskozi spremljano in nadzorovano. Zaradi tega nas Novakova igra spomni na resničnostne šove; prva referenca, ki nam ob tem pade na misel, je seveda *Big Brother*, priljubljeni razvedrilni program, ki ga je leta 1999 na Nizozemskem prvi predstavil

producent John de Mol, zatem pa se je preko Amerike bliskovito razširil na vse konce sveta. Pri vsem skupaj ni nobeno naključje, da je šov dobil ime po liku iz znanstvenofantastičnega romana *1984* Georgea Orwella iz leta 1949.

Toda med de Molovim resničnostnim šovom in barom s karaokami v igri Jureta Novaka obstaja pomembna razlika: medtem ko tekmovalci *Big Brotherja* prostovoljno pristanejo na to, da bodo preživeli določen čas v izolaciji in pod budnim očesom kamer, pri čemer jih bodo opazovali anonimni gledalci, se Novakovi liki v primerljivih razmerah znajdejo brez pristanka in zoper svojo voljo. Čeprav vsi trije, še zlasti pa Timotej, dvomijo o zagotovilih Režije, da so v baru s karaokami varni in da ga lahko kadar koli zapustijo, so v resnici brez dokaza o tem, da jih tam nihče ne nadzoruje. V misel se pritakne še ena referenca, namreč vznik spletnih družabnih omrežij, zlasti Facebooka, na katerega smo se po njegovi ustanovitvi leta 2004 pustili množično zvabiti pod pretvezo podobnega zagotovila, da nič ne stane in da mu lahko kadar koli obrnemo hrbet. V zameno smo pristali na beleženje in zbiranje osebnih podatkov ter omrežja nismo zapustili niti po razkritju, da jih Mark Zuckerberg brezsravno unovčuje.

Izsledki nedavne raziskave so dokazali, da nas Facebookov algoritem že zdaj pozna bolje kot sodelavci, prijatelji, sorodniki in celo partner. Njegova lani razkrinkana naveza z britanskim podjetjem Cambridge Analytica, ki je za ameriško predvolilno kampanjo zlorabila osebne podatke milijonov uporabnikov Facebooka, nam dokazuje, da je od posedovanja do zlorabe samo majhen korak. Ali torej svet, kakršnega nam v *Karakah* slika Jure Novak, v resnici že obstaja oziroma nas od njega loči le še odkritje famoznega Črva? Novakova igra se po eni strani prilaga zgodovini karaok, ki so se vselej nadgrajevale z novimi tehnološkimi odkritji ter prilagajale raznim kulturnim kontekstom in kapitalnim interesom, po drugi pa razpre našo aktualno resničnost, dopolnjeno z virtualno razsežnostjo in dovzetno za zlorabe vseh vrst.

Preživetje, za katerega si prizadevajo Klara, Peter in Timotej, seveda ni biološko. Gre bolj za vprašanje, kako naj človek v prihodnosti preživi ter si ostane v psihološkem in čustvenem smislu še zmeraj podoben; kako naj se postavi na stran nezadovoljne in nerazpoložene plati svoje narave ter se upre površnim rešitvam, ki mu jih za trenutno razbremenitev njegovih domnevnih težav ponujajo mediji in trg. Preprostih poti do sreče ni, vsaj ne v obliki nečesa, kar bi nam bilo mogoče predpisati ali prodati. In celo če bo kdo kdaj izumil Črva, nas z njim ne bo osrečil. Bo pa mogoče osrečil sebe, če ga tako kot Daisuke Inoue ne bo patentiral. Že res, da so se mu mnogi posmehovali, ko so ga trideset let po izumu naprave *Juke 8* odkrili enako revnega, kot je bil pred njim. A morda je ta mož, ki je namesto od tantiem dolgo živel od prodaje repelenta, ki napravo za karaoke ščiti pred ščurki, srečnejši od milijonarjev. Pač zato, ker se je pustil osrečiti že samo s tem, da je s karaokami polepšal življenja drugih ljudi.